

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING HUQUQIY TARBIYASI

Yuldasheva Dilshoda To'liqinova

Farg'ona davlat universiteti "Maktabgacha ta'lim" kafedrası o'qituvchisi (PhD)

Muhammadjonova Diloromxon

"Maktabgacha ta'lim" yo'nalishi 25.29 guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim yoshdagi tarbiyalanuvchilarda huquqiy madaniyat, huquqiy ongni shakllantirish bugungi kunda qanchalik dolzarb masalalardan biri bo'lib qolayotganligi, huquqiy madaniyat har bir o'sib kelayotgan yosh avlod hayotida katta ahamiyatga ega ekanligi va bu borada mamlakatimizda olib borilayotgan ishlar haqida ma'lumotlar ko'rsatilgan. Maktabgacha ta'lim muassasa tarbiyalanuvchilarda huquqiy savodxonlikni shakllantirishga doir tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: huquqiy tarbiya, maktabgacha yosh davri, bola huquqlari, huquqiy madaniyat, ijtimoiy me'yorlar, tenglik prinsipi, huquq va majburiyat, ijtimoiylashuv jarayoni.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning huquqiy tarbiyasi – bu bolalarda jamiyatda qabul qilingan me'yorlar, qoidalar va huquqiy tushunchalarga hurmat hissini shakllantirishga qaratilgan pedagogik jarayondir. Ushbu jarayon bolalarda o'z huquq va majburiyatlarini anglash, boshqalarning huquqlarini hurmat qilish hamda ijtimoiy muhitda to'g'ri xulq-atvorni namoyon etish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Huquqiy tarbiya maktabgacha ta'lim tizimining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u shaxsning keyingi ijtimoiylashuvi va fuqarolik madaniyatining shakllanishi uchun asos yaratadi.

Maktabgacha yosh davri shaxs rivojlanishining eng muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Bu davrda bolalarda axloqiy me'yorlar, ijtimoiy munosabatlar va xulq-atvor qoidalari haqidagi dastlabki tasavvurlar shakllanadi. Shu sababli huquqiy tarbiya bolalarga murakkab huquqiy terminlarni o'rgatish emas, balki oddiy va tushunarli shaklda "haq", "burch", "adolat", "tenglik", "qonun" kabi tushunchalarni singdirish orqali amalga oshiriladi. Bunda ertaklar, didaktik o'yinlar, suhbatlar, rolli o'yinlar va turli pedagogik vaziyatlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bolalarning huquqiy tarbiyasini tashkil etishda xalqaro va milliy huquqiy hujjatlar muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Jumladan, BMTning Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi, O'zbekiston Respublikasining "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni, shuningdek, maktabgacha ta'limga oid davlat dasturlari bolalarning huquqlarini himoya qilish va ularni hurmat ruhida tarbiyalashga yo'naltirilgan. Ushbu hujjatlarda bolaning yashash, rivojlanish, ta'lim olish, fikr bildirish va himoya qilinish huquqlari belgilab qo'yilgan.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida huquqiy tarbiya jarayoni tarbiyachilar, ota-onalar va jamiyatning hamkorligi asosida amalga oshiriladi. Tarbiyachi bolalarga o'zaro hurmat,

tenglik, adolat va mas'uliyat tamoyillarini kundalik faoliyat orqali singdiradi. Masalan, o'yin jarayonida navbatni kutish, boshqalarning fikrini hurmat qilish, jamoa qoidalariga rioya qilish kabi odatlar bolalarda huquqiy madaniyatning dastlabki elementlarini shakllantiradi

Sharq mutafakkirlarining merosida ta'lim tarbiya masalalari muhim o'rin egallaydi. Ayniqsa, ular oila va oilada farzand tarbiyasiga katta e'tibor berganlar. Abu Nasr Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Kaykovus, Alisher Navoiy kabi mutafakkirlarning asarlarida oilada bola tarbiyasi masalalari va ularni hal etish yo'llari ko'rsatib berilgan. Abu Nasr Farobiyning fikricha bola tarbiyasi bir maqsadga qaratilgan holda olib borilmog'i va u aqliy va axloqiy tarbiya birligidan iborat bo'lmog'i lozim degan xulosaga kelgan. Maktabgacha yoshdagi bolalarni fuqarolik-huquqiy ta'limi

Fuqarolik-huquq me'yorlari quyidagi hujjatlarda batafsil yoritilgan: □Bola huquqlari deklaratsiyasi (1959), Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi (1989), Bolalar hayotini saqlab qolish, himoya qilish va rivojlantirish bo'yicha Umumjahon deklaratsiyasi (1990).

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ushbu qonunlar haqida ma'lumotni taqdim etish juda muhimdir. Maktabgacha yoshdagi katta yoshdagi (6-7 yosh) bolalar uchun huquqiy ta'lim berish tavsiya etiladi. Trening shakllari mavjud bo'lishi kerak: bir noodatiy suhbat, o'yin yoki o'qituvchi bilan bolaning o'zaro aloqasi orqali.

Bolada jamiyatdagi o'z o'rnini anglash, imkoniyat va ularning qabul qilinadigan chegaralarini tushunishlariga yordam berish kerak. Axloqiy xulq-atvorni, aloqa axloqini o'rgatish. Vatani, davlati kimligini tushuntirib, o'z ona yurtining va boshqa davlatlar va millatlarning tarixi va urf-odatlarini bilan tanishib chiqish.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy va huquqiy tarbiyalash. Axloqiy va huquqiy ta'lim bolalar huquqlarini xabardor qilishdan iborat bo'lib, ular qanday ishlarni yaxshi va jamiyatga foydali ekanligini tushuntiradi va aksincha atrofdagi odamlarga zarar etkazadi. Bolaga jamiyatning bir qismi ekanligini tushuntirish va uning ko'pgina harakatlarini butun mamlakatni rivojlantirishda namoyon qilish muhimdir. Bolaga quyidagi o'z huquqlari haqida aytib berishimiz joizdir.

1. Oilada sevgi va g'amxo'rlik qilish huquqi.
2. Ta'lim olish huquqi.
3. Tibbiy yordam ko'rsatish huquqi.
4. Dam olish huquqi.
5. Axborot olish huquqi.
6. Shaxsiylikka bo'lgan huquq.
7. O'z fikrini va manfaatlarini ifoda etish huquqi.
8. Zo'ravonlikning barcha shakllaridan himoya qilish huquqi.
9. To'g'ri ovqatlanish huquqi.
10. Qulay yashash sharoitlari.

Maktabgacha yoshdagi bolalar hayotini muhim uyushtirish, ularni vaqtdan to'g'ri va unumli foydalanishning asosiy garovi ekanligini ota-onalar o'z farzandlariga o'qtirishlari.

lozim. Bola tarbiyasi masalalari bo'yicha Abu Ali ibn Sino "Tadbir almanozil" nomli asarini yozgan. Unda olim ota –onaning bolalarni tarbiyalashdagi vazifalarini yoritilgan. Asarda oilada onaning vazifasi va burchiga, oila munosabatlariga to'xtalar ekan, ayniqsa ota – onalarning oilada mehnatsevarligi bilan farzandlarini ham kasb va xunarga o'rgatish borasida muxim fikrlar bayon etadi. Ibn Sino tarbiyaviy qarashlarida oila va oilaviy masalalarga keng o'rin berilgan. Oilada farzand tarbiyasini to'g'ri yo'lga qo'yishning asosiy vositasi uning manaviy olamida etiqodni shakllantirish deb xisoblagan edi olim.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning huquqiy tarbiyasi ularning shaxs sifatida shakllanishida muhim o'rin tutadi. Bu jarayon orqali bolalarda adolat, tenglik, hurmat va mas'uliyat kabi ijtimoiy-huquqiy qadriyatlar shakllanadi. Maktabgacha yosh davrida berilgan huquqiy tarbiya bolalarga o'z huquq va majburiyatlarini anglashga, boshqalarning huquqlarini hurmat qilishga hamda jamiyat qoidalariga ongli ravishda amal qilishga yordam beradi.

Shuningdek, huquqiy tarbiya bolalarning ijtimoiy muhitga moslashuvi, shaxsiy qadriyatlar hissining rivojlanishi va fuqarolik madaniyatining shakllanishiga xizmat qiladi. Tarbiyachilar va ota-onalar tomonidan tashkil etilgan maqsadga yo'naltirilgan pedagogik faoliyat natijasida bolalarda huquqiy ongning dastlabki elementlari shakllanadi.

Demak, maktabgacha ta'lim tizimida huquqiy tarbiyaga alohida e'tibor qaratish kelajakda qonunlarga hurmat bilan qaraydigan, jamiyat hayotida faol ishtirok etadigan va yuksak ma'naviyatga ega bo'lgan barkamol avlodni tarbiyalashning muhim omili hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2008.
2. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2019.
3. Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiya (BMT tomonidan 1989-yil 20-noyabrda qabul qilingan). – Toshkent: Adolat, nashr.
4. Ilk qadam davlat o'quv dasturi. – Toshkent: Maktabgacha ta'lim vazirligi nashriyoti, 2018.
5. Maktabgacha pedagogika / O'quv qo'llanma. – Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2017.
6. Hasanboyeva O., To'xtayeva X. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
7. Raxmonova M. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash. – Toshkent: Fan, 2016.
8. Ishmuxamedov R., Abduqodirov A. Ta'limda innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
9. Maktabgacha ta'lim jurnali. – Toshkent, turli sonlar (ilmiy-uslubiy maqolalar).

